

EL TEMPS DE LES TRANSFORMACIONS: EL PRAT ALS SEGLES XIX I XX

Margarida Gómez

17 de maig de 1996

Aquesta conferència se centra en la història del Prat de Llobregat als segles XIX i XX. Aquests són uns segles molt farcits d'esdeveniments històrics i molt plens de fets interessants per explicar. Enlloc de fer una síntesi general del que són aquests dos segles, hem optat per centrar-nos en uns quants temes concrets, que creiem són els més interessants.

Començarem amb una data clau a la història contemporània d'Europa: el 1789. Aquest any té lloc un esdeveniment fonamental que és la Revolució Francesa. Aquesta representa un canvi en la societat tradicional; la burgesia accedeix al poder i això desencadena la destrucció del sistema de l'antic règim. A l'Estat Espanyol això no es produirà a aquesta època, finals del segle XVIII, sinó força més tard.

El 1789 és important a Catalunya per un altre fet. Aquest any es redacta el qüestionari de Zamora. El seu autor-compiler, Francisco de Zamora, era un magistrat castellà destinat a la Audiència de Barcelona. El seu és un qüestionari molt detallat enviat a tots els pobles de Catalunya amb 143 preguntes sobre geografia, economia, història, vida quotidiana, etc. Les respostes van ser redactades per alguna persona lletrada de cada poble: el rector, l'administrador d'un domini senyorial, un pagès que sap llegir i escriure, etc. Les respostes variaren de qualitat en funció de qui sigui la persona qui les realitza. La intencionalitat de Zamora a l'hora de fer aquest qüestionari és un tema que encara avui dia no s'acaba de tenir molt clar. En principi ell manifesta la voluntat de fer una història de Catalunya, però aquesta història no es va arribar a redactar mai. Això fa pensar que, en realitat, darrera aquest qüestionari tant complet el que hi havia era una finalitat fiscal per conèixer la situació econòmica dels pobles, o fins i tot una intenció de control polític o ideològic de la població, perquè, com ja hem dit a l'inici, el 1789 hi ha una revolució a França. Així s'evitaria l'arribada d'idees franceses, per tant liberals, al nostre país.

En el cas del Prat qui contesta l'enquesta és en Joan Mestres, el rector de la parròquia, el 6 de juliol de 1789. És una de les respostes més completes, donant molta informació.

Ara farem un breu extracte d'aquestes respostes. Per si us interessa, les enquestes que pertanyen als pobles del Baix Llobregat estan recollides en un llibre que ha promogut¹ el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. La seva lectura té força interès. Aprofitant les dades d'aquesta enquesta, situarem amb quatre pinzellades com era el Prat al 1789.

Pel que fa l'urbanisme, el Prat encara no existeix com a poble: només tenia un carrer, l'església, la casa del rector i el cementiri. Fora d'aquests quatre elements, i algunes cases petites que no formen carrers, la resta són cases al camp.

La base econòmica de la població, com ja hem anat veient en les anteriors conferències, és l'agricultura. Aquesta, segons el rector, està en bon estat, i en algunes cases de pagès va acompanyada de la ramaderia. Les terres, segons la seva resposta, quan són de primera qualitat mantenen bastant bé la humitat, per tant suposa que donarà bons rendiments. Les terres de segona i tercera qualitat, que són la majoria de les que hi havia a la població, o bé perquè són molt arenoses o bé perquè són massa salades, no produeixen rendiments, ja que no hi ha manera d'aconseguir que l'aigua quedi retinguda.

Pel que fa a la propietat d'aquestes terres no hi ha pràcticament pagesos que siguin propietaris, sinó que ho són senyors de Barcelona o d'altres llocs. El regim d'explotació, com ja havíem vist també en els segles anteriors, no és d'arrendaments en metàl·lic, sinó que domina el sistema de parceria. Fora dels pagesos hi ha molt pocs oficis en el poble. Només hi ha un fuster, dos fabricants de carros, un ferrer, un sastre i un teixidor. La resta de la població es dedica a l'agricultura. Majoritàriament són jornalers.

Resultat d'aquesta situació és que hi ha molts pobres a la parròquia. Segons fa constar en Joan Mestres, la majoria d'ells troba alleujament econòmic dintre de la mateixa població, ja que la gent del poble que té un cert nivell econòmic és força inclinada a fer almoines i donar ajuts econòmics, no només als nombrosos pobres de la població sinó als que venen de fora a demanar.

També destaca que hi ha un metge, un cirurgià i dos apotecaris. Segons fa constar el rector en un apèndix amb un sol apotecari ja n'hi hauria prou. Hi ha un mestre de primeres lletres que ensenya a llegir, escriure i aritmètica. Aquest té un salari fix pagat per l'Ajuntament. Per anar a escola no s'ha de pagar. També hi ha mestres de nenes que les ensenyen a cosir, a fer mitja i a brodar.

Amb aquest breu resum ja sabem una mica com era el Prat el 1789, quan comença, segons la història tradicional, l'Edat Contemporània.

Ara anem a centrar-nos en el segle XIX. Aquest segle tindrà elements positius i negatius, com totes les èpoques, per altra banda. Dos seran els problemes principals que es mantindran al llarg de tot el segle: per una banda, l'estat sanitari, i, per una altra banda, la violència.

Pel que fa a l'**estat sanitari** voldríem assenyalar dos aspectes, les malalties epidèmiques i les endèmiques. De les endèmiques destaca, bàsicament, el paludisme. Afavorit pel fet que més d'un quart de les terres del Prat són marines, zones pantanoses permanentment inundades, i estanys. A més, es dona el fet que el canal de la Dreta, iniciat el 1855, es construeix sense els necessaris desguassos o acabaments, fet que facilita que les aigües s'estanyin.

Les riuades sovint deixaven com a seqüeles grans basses i estanyaments d'aigües.

Lligat a l'agricultura, hi haurà dos problemes importants: el costum d'estanyar les aigües als camps per tal d'eliminar la sal de la terra i els conreus de cànem i d'arròs, que també requereixen zones inundades.

Pel que fa a la població, les aigües d'ús domèstic acostumaven a anar a parar al carrer sense cap control sanitari.

També s'ha de destacar la manca de condicions higièniques a l'interior dels habitatges, producte de la convivència en un mateix sostre de grans i nens i animals. Quan parlem d'animals no ens referim precisament a animals domèstics sinó a cavalleries, porcs, conills o aviram.

Tot això feia que, en arribar la calor, aquestes aigües estanyades entressin en un procés de putrefacció i descomposició, i es convertissin en un medi òptim per a la propagació de malalties epidèmiques i endèmiques, bàsicament el paludisme i el còlera.

Els més afectats per aquesta situació eren els jornalers, perquè estaven més en contacte amb l'aigua, i els treballadors del camp en general, així com, més endavant, els carrabiners i les seves famílies que viuran a la caserna del costat de la platja.

Aquesta serà la tònica general al llarg del segle, que es veurà agreujada puntualment amb d'altres malalties, en aquest cas epidèmiques. La més important d'elles, que està força documentada a l'Arxiu Municipal, és l'epidèmia de còlera del 1854.

El còlera és una malaltia epidèmica que es transmet per un bacteri per contagi directe o a través dels aliments, preferentment l'aigua, la llet i la carn. Les úniques mesures per combatre els seus efectes se centren en l'aïllament dels afectats i en la recuperació dels nivells de temperatura i aigua en el cos humà. Com a símptomes destaquen els vòmits, la febre, el fred i la descomposició, fins que ataca als ronyons, que deixen de funcionar, i es produeix la mort.

L'epidèmia de còlera asiàtic que es va desenvolupar entre els mesos d'agost i setembre de l'any 1854 va ser una de les més virulentes del segle i la primera de la que hi ha constància documental a l'Arxiu Municipal del Prat.

La referència demogràfica més propera és de l'any 1849 i ens la dona el diccionari de Pascual Madoz. Indica que al Prat hi ha 1615 habitants. 416 pratencs es veuran afectats per la malaltia, i d'entre aquests 416, hi haurà un total de 147 defuncions (un 35,33% dels afectats), 89 dones i 58 homes. El fet que hi hagin més dones que homes s'explica perquè les mares es contagiaven del fills i a l'inrevés.

Quan es produïen aquests atacs de còlera com ho recull en els escrits el personal sanitari els marits moltes vegades abandonaven les cases deixant la família. La malaltia afectarà de manera similar a totes les edats, però sobretot atacarà amb més virulència, com acostuma a succeir sempre, a la població més dèbil: nens petits (0-5 anys) i gent gran.

A les famílies afectades es produeix més d'una defunció, degut a que es tracta d'una malaltia contagiosa i que l'estat higiènic deficient facilitava una ràpida propagació. A més de l'estudi de les víctimes per en edats i sexe, hi ha un altre element important a destacar. Així de les 147 defuncions, 142 seran jornalers i llauradors i només cinc pertanyien a oficis no relacionats amb el camp.

Per fer front a les despeses que provocarà la malaltia L'Ajuntament es farà càrrec de l'assistència sanitària i com que les despeses són molt elevades, demanarà ajuts al Govern Civil.

Els símptomes que descriuen els metges de l'època són: basques, vòmits, rampes, intens fred, retenció d'orina. A més en tots els casos la llengua es refreda com la neu. Els metges no poden assegurar les causes de l'epidèmia, però especifiquen clarament que pot ser deguda a l'atmosfera, sense especificar més. Citem literalment:

*"y a la falta de limpieza de algunas familias, y al habitarse muchos individuos de una familia en [habitaciones estrechas i mal ventiladas], mezclados con los animales domésticos como burros, cerdos, gallinas, conejos y otros animales de labranza, y principalmente a la falta de cuidado entre si cuando una casa era invadida por el mal, porque poseidos del mayor terror panico, los maridos abandonaban a sus mujeres e hijos, ellas y estos a sus maridos y padres"*²

Davant del efectes catastròfics que va tenir la malaltia, que durà dos mesos, l'enterraments no donava l'abast i el fuster es va veure obligat a demanar fusta per a les caixes als altres fusters dels pobles veïns. Però tot i amb això encara no n'hi havia prou. L'Ajuntament va posar una tartana a disposició del capellà perquè pugues socórrer tots els afectats, perquè anant a peu no donava l'abast. Per combatre la malaltia van fer el que bonament van saber: prendre tot un seguit de mesures destinades a millorar les condicions higièniques de les cases així com de carrers i camins. Per altra banda, intentaren atacar la simptomatologia concreta produïda en cada cas: febres, etc...

Per atendre a tots els afectats hi treballaren sis homes i dues dones com a voluntaris, un metge, un farmacèutic i dos cirurgians-barbers.

El dia 24 de setembre, tot i que encara hi haurà dues morts posteriors, se celebra un solemne Tedeum a l'Església en senyal d'agraïment per la fi de l'epidèmia, per animar la població que ha restat viva i per convidar els absents a que retornin a les seves cases.

Posteriorment hi haurà altres invasions de còlera, menys virulentes, els anys 1865 i 1885, que s'han d'afegir al paludisme endèmic.

Aquest és el primer aspecte negatiu més important d'aquest segle.

El segon serà **la violència**. El segle XIX serà sobretot el segle de les guerres de guerrilles. Aquestes estaran bàsicament centrades en les diferents lluites polítiques entre liberals i absolutistes i en les dues guerres carlines que es produiran.

El Prat, com molt bé ha explicat Jaume Codina, és un cul de sac, aïllat i sense comunicacions. Així esdevé un terreny òptim perquè les partides guerrilleres intentin obtenir tot allò que necessiten.

Les guerrilles es refugiaven a les muntanyes del voltant i baixaven als pobles del Delta per aconseguir sobretot farratges, aliments i diners per fer front a la guerra. Els ajuts que el Prat demana al Govern Militar mai arribaran. Les condicions del poble, format per cases de pagès aïllades, impedeixen que es pugui organitzar una milícia de defensa en bones

condicions. A la pràctica, abandonats per uns i atacats pels altres, els habitants del poble només serviran per oferir "serveis" als guerrillers i a l'exèrcit regular, per fer front a la guerra. Aquests "serveis" es concretaran en bagatges, proveïments als exèrcits, transports amb carros, etc.

Destaquem que hi haurà moviments militars durant:

El període de l'ocupació francesa de Barcelona, entre el 1808 i el 1814 ("Guerra del francès")

El final del període liberal (1823-1833).

La 1a guerra carlina (1833-1840).

La 2a guerra carlina (1846-1849).

Com a resultat de la violència de tot aquest segle també hi haurà altres fets interessants, com ara la revolta de l'any 1845, en què els joves del Prat es negaren a seguir el sistema de quintes, desarmant als carrabiners que hi havia a la població. Comandats pel secretari de l'Ajuntament es van refugiar a les muntanyes més properes, des d'on van intentar fer-se forts. Al cap d'uns dies abandonen la seva actitud i tornen al poble sota la promesa de que no seran represaliats. Situacions i fets d'aquest estil es produiran al llarg de tot el segle.

Passem ara a veure un aspecte més positiu de la nostra història del s. XIX: **l'agricultura**.

Durant el segle XIX la agricultura protagonitzarà una de les transformacions més important de la història del Prat: el pas del secà al regadiu.

Fins el 1858 pràcticament, que és quan apareixen les primeres "mujades" regades, hi ha un domini total dels conreus de secà, amb un sistema d'agricultura extensiva que manté la població al límit de la subsistència.

Aquest sistema es caracteritza per: baixos rendiments, tècniques rudimentàries, excedent molt escàs i de difícil comercialització i absorció molt gran de mà d'obra. Això fa, per una banda, que la classe jornalera sigui molt important quant a volum, i per una altra, que els salaris siguin molt baixos, ja que els beneficis són també molt baixos.

Entre 1862 i 1879 canviaran les característiques del camp, començant a dominar ja el regadiu. Aquest fet es produirà gràcies als nous propietaris que no dubtaran a fer inversions per a obtenir beneficis: la construcció del Canal de la Dreta, l'aprofitament d'aigua artesiana, la utilització de màquines de vapor per obtenir aigua per a regar i la implantació de nous conreus.

Els cereals són el producte dominant durant el segle XIX fins a la consolidació del regadiu, fet que no es produirà fins a les darreres dècades del segle.

Al llarg d'aquest període, el blat serà el producte dominant, malgrat que el seu volum anirà disminuint fins a ser substituït per altres productes. Així, l'any 1818 el blat representa el 75,94% de la producció total, mentre que just un segle després, el 1918, s'ha reduït al 39,62%. Per contra, les mongetes, producte típic de regadiu, passen de l'1,33% el 1818 a representar el 25,44% el 1918.

Les xifres totals del 1918 ens donen que els productes dominants al camp són el blat de moro, les mongetes i les faves, desplaçant el blat, l'ordi i la civada. En una enquesta de la Generalitat responda per l'Ajuntament el 1932 veiem que ja no hi ha cap "mujada" de secà i

que les terres o estan en situació de repòs o són de regadiu. La producció en aquests moments és de verdures, fruiters, "blats" (blat de moro i altres cereals de regadiu) i farratges. S'exporta força producció a França, Anglaterra, Bèlgica i Suïssa.

De manera molt anecdòtica esmentar que al llarg del segle XIX s'intenta introduir un conreu nou al Prat: la vinya. En el Prat s'havien produït des d'antic parres però mai vinyes, a causa de les característiques del sòl i de la facilitat de propagació de les malures.

Ferran Puig, un dels propietaris que farà més inversions als camps, decideix intentar-ho, aprofitant una conjuntura econòmica favorable que permet vendre vi a l'exterior. Aquest, però, fou un intent que no reeixí perquè, malgrat que les vinyes de Ferran Puig no es veuen afectades per la fil·loxera - que afectà tota la producció de vi de la costa mediterrània, van patir reiteradament altres malures pròpies del conreu, com són l'oïdium i el mildium, el tractament de les quals ocasionà fortes despeses en jornals i materials. Això, juntament amb el baix preu de venda del vi per la seva poca qualitat, va fer que el producte fos poc rendible i que s'abandonés el seu conreu.

L'arribada de nous propietaris, com ara Ferran Puig, ve propiciada per un procés important del segle XIX: **la desamortització**.

La desamortització és el procediment pel qual la burgesia accedirà a la propietat de la terra. Es el mitjà definitiu per transformar la societat d'Antic Règim en societat burgesa. Permetrà que aquelles terres sotmeses al règim senyorial es puguin vendre i puguin ser comprades per nous propietaris amb capacitat suficient per invertir-hi.

En principi sembla un procés positiu, al permetre que es conreïn terres que fins ara no s'havien conreat o s'havia fet en condicions dolentes. Però el procés es veurà condicionat des de l'inici per motius extra- econòmics. Primer van ser els motius fiscals (la hisenda espanyola està força endeutada i s'intenta sufragar aquest deute amb els beneficis que donarà la venda de terres) i després, en esclatar la guerra civil, s'hi afegiren els polítics (fer front als carlins i aconseguir un ampli suport a Isabel II).

Els camperols van quedar al marge de tot aquest procés ja que el sistema que es va establir va impedir que accedissin a la propietat de la terra.

La desamortització és, malgrat tot, l'element més important en la implantació del model de societat burgesa a l'Estat espanyol.

Allò que havíem explicat que a França es produeix mig segle abans, el 1789, a l'Estat espanyol, pel que fa a l'accés a la propietat, es produirà a meitat del segle XIX.

Al Prat la desamortització és important perquè fa que més d'una tercera part de les terres de conreu canviïn de mans.

Les lleis desamortitzadores van ser obra de dos ministres d'Hisenda: Juan Álvarez y Méndez, més conegut com a Mendizabal (1835) pel que fa a la desamortització eclesiàstica, i Pascual Madoz (1855), pel que fa a l'eclesiàstica i la civil. Pascual Madoz té un carrer dedicat al Prat i era amic de Ferran Puig, un dels principals beneficiaris de les lleis desamortitzadores. Probablement per això se li va dedicar un carrer en aquest poble. És curiós destacar que és un dels pocs carrers que mai ha canviat de nom hagi governat el

partit o la conjuntura política que sigui. És de suposar que els governants en determinats moments no sabien qui era, tot i que Pascual Madoz és l'autor de la desamortització civil i eclesiàstica, i per tant un dels responsables de que l'església perdés propietats.

La desamortització al Prat es realitza en tres etapes:

La primera etapa (1840-1845) afecta els Ordes Militars, els convents i monestirs de menys de dotze membres. Al Prat serà vuit el nombre total de finques desamortitzades: 4 dels Dominics, 3 dels Mercedaris i 1 de les Monges de Jonqueres.

La segona etapa (1862-1865) afecta les institucions benèfiques que al Prat es concreten en la Casa de la Maternitat que té 4 finques i l'Hospital de la Santa Creu amb 1 finca.

La tercera etapa (1873-1879) clou el procés desamortitzador afectant els convents de religioses. Les finques afectades són cinc de les Monges Magdalenes i una de les Monges Carmelites. També es veuran afectades la Causa Pia de Vilar amb dues finques (desconeixem, al igual que les autoritats de l'època de què es tracta) i la Perpètua de Santa Maria del Mar amb dues finques.

Com ja hem comentat abans, aquestes terres desamortitzades són de baixa qualitat, i en alguns casos de pèssima (moltes d'elles eren marines). La majoria de terres feia molts anys que no es conreaven o es conreaven en condicions deficientes.

Els camperols es van quedar al marge de tot aquest procés, perquè els que compren seran propietaris amb força recursos econòmics. La subhasta s'anunciava en els butlletins oficials de la província. El preu amb que es taxaven les finques per a ésser subhastades era tan elevat que cap camperol s'ho podia permetre. Al marge d'aquest fet, encara que algun camperol hagués pogut comprar alguna terra els recursos necessaris per fer-la rendible eren tan alts que només estaven en mans de grans propietaris agrícoles o bé de la burgesia.

Els compradors d'aquestes terres seran, bàsicament, membres de la burgesia barcelonina, industrials, comerciants, advocats... Hi havia dos sistemes de compra: per compra directa o a través d'intermediaris (testaferros). Aquest intermediaris en la majoria dels casos seran advocats, que compren les finques i que immediatament després les venen al comprador real.

Sobretot els compradors de la primera etapa mantindran molt poc temps les finques a les seves mans i a partir de l'any 1862 es produirà un procés de concentració d'aquestes finques en mans de molts pocs propietaris que acabaran comprant totes les terres.

Com a casos significatius destaquen Ferran Puig i Jaume Casanovas.

La majoria de tots aquests compradors a partir de la segona etapa faran importants inversions en el camp per a obtenir majors beneficis econòmics. Malgrat que a la llarga algunes d'aquestes inversions de retruc afavoriran a la població, hem de deixar de pensar que ho fan amb finalitats altruistes. El que ells busquen és obtenir beneficis econòmics.

Per exemple, Joan Canadell i Antoni Monmany, compradors de la desamortització, apareixen lligats a la construcció del Canal de la Dreta del riu Llobregat. Ferran Puig (1873) construirà el pont que ha portat el seu nom. Jaume Casanovas serà l'artífex del descobriment de les aigües artesianes, etc.

Contràriament a aquests propietaris que hem esmentat trobem una minoria, com Tomàs Auferils i Pere Arús, compradors de les terres que pertanyien a la Casa de la Maternitat (en elles es trobava l'estany de la Ricarda), que les dedicaran a la caça i la pesca, mantenint l'insalubritat derivada de les aigües estanyades. Aquesta zona no millorarà fins que Manuel Bertrand no compri totes aquestes terres.

Com a conseqüència de la desamortització i de l'arribada d'aquests nous propietaris es produiran les transformacions més importants del camp pratenc. Una d'elles serà **el Canal de la Dreta**. Després de diversos intents fallits, l'any 1855 s'atorga a Eusebi Soler la concessió definitiva per construir el canal de la Dreta (força més tard que el Canal de la Infanta 1817-1819).

L'any 1859 es comptabilitzen en els registres municipals les primeres “mujades” regades en un número significatiu.

El canal però tindrà forces problemes des de la seva construcció que es mantindran al llarg de tot el segle. Com a resum, serveix un document que els pagesos del Prat envien a la Reina Isabel II l'any 1868 destacant quins són els problemes:

1. La manca general de desguassos i de sortida al mar, provocant constants estancaments d'aigua als camps i als camins.
2. L'agreujament de la situació sanitària (paludisme) per la implantació del conreu de l'arròs.
3. L'estancament de l'obres de construcció i manca de neteja i conservació de les sèquies.
4. La manca de defensa davant de possibles avingudes del riu, ja que el canal feia de contenció en alguns llocs.
5. La falta de dotació suficient d'aigua.
6. Els conflictes, que sempre es donen, entre usuaris per l'ús de l'aigua.

Els estancaments d'aigua provocats perquè el canal no desembocava directament al mar i algunes sèquies ho feien de manera molt deficient als estanys de la Ricarda, l'Illa i el Remolar, que sobreixien per excés d'aigua.

Com a resum de tot aquest procés, les reivindicacions dels pratencs se centren sobretot en la necessitat d'aconseguir el desguàs del canal al mar i evitar l'estanyament de les aigües que es produeix per culpa d'aquests acabaments deficitaris.

Tot això s'anirà solucionant al llarg del segle. Però l'aigua del canal no serà suficient per regar totes les terres del Prat i per això alguns propietaris, com Ferran Puig, Ramon Estruch i Jaume Casanovas, intenten buscar altres sistemes per poder regar les seves terres. Així per exemple, en Ferran Puig aplicarà les màquines de vapor per a treure aigua del riu. Jaume Casanovas, que tenia la seva Granja lluny del riu va ser l'artífex del descobriment de l'aigua artesianes (1893).

Per acabar el tema de l'agricultura podem fer un breu resum de quina era la situació de **la propietat** al llarg del segle XIX.

Fins l'any 1849 la majoria de la terra està de mans nobles, institucions religioses i institucions benèfiques.

Al llarg del període 1849-1880, es produeix una evolució de la propietat per la pèrdua de poder econòmic de la noblesa, que es veu obligada a vendre les terres perquè no pot mantenir el seu poder adquisitiu, i per una altra banda per l'aplicació de les lleis desamortitzadores.

L'any 1879 els propietaris forasters tenen el 92,21% de la terra i només un 7,78% és a mans de propietaris pratencs. Aquest 7,78% es distribueix en terres de baixa qualitat, improductives i erms.

En les xifres següents es veuen els canvis de propietat que es donen al llarg del procés desamortitzador:

1849

Títols nobiliaris	6
Convents religiosos	2
Hospital de la Santa Creu	1
Causa Pia de Vilar	1
Altres propietaris forasters	5

1862

Títols nobiliaris	5
Convents religiosos	2
Casa Maternitat	1
Hereus de Vilar	1
Altres propietaris forasters	4

1871-1872

Títols nobiliaris	6
Convents religiosos	2
Hereus de Vilar	1
Altres propietaris forasters	6

1879-1880

Títols nobiliaris	1
Hereus de Vilar	1
Altres propietaris forasters	8
Propietats pratencs	2

En contrast amb la situació dels propietaris hi ha la dels **treballadors del camp**.

Hem de distingir entre dos grups diferenciats: per una banda, el format per masovers i arrendataris, i per una altra els jornalers.

Malgrat que tots tenen dificultats, no formen un grup unitari. Així, per exemple, els masovers i arrendataris, especialment a partir del moment en que es consolida definitivament el sistema d'arrendaments en metàl·lic, poden aconseguir, gràcies a la comercialització dels excedents, un cert benefici econòmic que millorarà la seva condició.

Aquesta acumulació de beneficis els permetrà, sobretot en el segle XX, començar a comprar terres i accedir a la propietat. Poc abans de la guerra, els pratencs han arribat a adquirir el 50% de les terres. A partir d'aquest moment ja no continuarà el procés de compres perquè l'arribada de la indústria i l'aeroport frenarà l'expansió agrícola.

Molt més penosa era la situació dels jornalers. A les dificultats que deriven de la seva condició (manca de feina estable i ingressos insegurs), cal afegir el fort creixement demogràfic del segle XIX, que provocarà un excés de mà d'obra.

Per tal de millorar la seva situació, abans de l'existència de sindicats, es creen societats de socors. Així el 1856 es constitueix la Sociedad de Socorros Mútuos de San Antonio Abad, que es dedica a recollir diners a través d'actes de beneficència i passant el platet després de les misses majors i menors que es fan a l'església. Amb aquestes almoines ajuden a les famílies on hi ha algun malalt o que tenen més dificultats econòmiques.

Aquesta serà la panoràmica que seguirà el segle XIX.

Al llarg del segle XX l'agricultura passa de ser una activitat generadora de riquesa -a principis de segle- a ser un sector agredit i marginat.

L'elevada productivitat de les terres del Prat té un punt àlgid a la dècada dels anys 20 quan s'inicia l'exportació a l'estranger. Aquesta expansió queda aturada amb la Guerra Civil i no serà fins els anys 50 que es torna a exportar amb un volum important (demanda accentuada després de la II GM), però per poc temps.

Dos fets marquen l'inici de la davallada de l'evolució de l'agricultura al Prat:

- La competència de l'horta valenciana.
- La primera expropiació important de sòl agrícola per construir l'aeroport, que tingué lloc entre els anys 1943-1946.

De tota manera, en aquesta època com també passa ara, el fet que més marca negativament l'agricultura és la planificació metropolitana de Barcelona.

Així arribem al segle XX. Ens centrarem només en un aspecte important. Si la gran transformació del XIX és la de l'agricultura de secà a regadiu, la gran transformació del segle XX és l'arribada de **la indústria**.

La indústria s'instal·la al Prat força tard respecte a d'altres poblacions del voltant.

Ho farà atreta per uns quants elements: la proximitat a la capital, l'existència d'aigua abundant i a bon preu i, per fi, el disposar de bones comunicacions (el Prat compta ja amb el Pont de Ferran Puig (1873) i el ferrocarril de la línia Barcelona-Vilanova (1881)). També hi ha una important mà d'obra que en aquest moment es dedica al camp (jornalers), però que pot ser absorbida per la indústria.

La industrialització és un procés llarg i complex que es farà en tres etapes:

- 1- Un període inicial, entre 1917 i 1928, quan s'instal·len les primeres indústries que no aconsegueixen modificar l'estructura agrària del poble.
- 2- Un segon moment, retardat per la guerra civil i la postguerra, representa la convivència entre una indústria en procés de creixement i una agricultura que manté els seus nivells productius.
- 3- La tercera etapa, a la dècada dels seixanta, viu el creixement espectacular de la indústria que sobrepassa àmpliament els índexs de l'agricultura, consolidant-se el procés de contracció del món rural, tant pel que fa a la producció, com a les formes de vida, els espais agrícoles...

A partir dels setanta, per contra, s'ha consolidat del tot i de manera irreversible la regressió de l'agricultura, però també es produeix la crisi de la indústria. Com a sortida d'aquesta situació es tendeix a reconvertir les instal·lacions en magatzems, centres comercials o de distribució, en comptes de dedicar-se a la producció.

Per a fer-nos una idea de la situació de la indústria al Prat a l'any 1932, segons dades municipals consta que hi ha tres fàbriques funcionant. Una d'elles és La Papelera Española, que ocupa 439 treballadors, una altra és La Seda de Barcelona, amb 694 treballadors, i després una petita indústria anomenada Construcció d'embalatges per a l'exportació (lligada a l'exportació de productes agrícoles a l'estranger) amb 25 treballadors.

De tots aquests obrers 872 són homes i 301 són dones. Aquest és un fet important que porta la indústria: fa que la dona s'incorpori plenament al món laboral amb salaris retribuïts, no com en l'agricultura en la que també participava però sense cobrar. Això provocarà importants transformacions en la societat i en l'estructura familiar.

L'any 1941, després de la guerra, hi haurà cinc indústries al Prat. Continua La Seda de Barcelona, que és la fàbrica que ocupa més treballadors (959) i es dedica a la fabricació del raíó. Després La Papelera Española, que fa paper i cartró, amb 693 treballadors. Aquesta empresa només treballa al 50% degut a les restriccions de paper després de la guerra. També funciona La Vidrieria Jordi, una fàbrica de vidre amb 72 treballadors, i dues fàbriques molt petites, gairebé tallers: Francisco Tous, que també fa paper, amb 9 treballadors i la fàbrica d'oli Valentín Turú, amb 3 treballadors i que només treballa 3 dies a la setmana per manca de matèries primeres.

Pel que fa a la història d'aquestes indústries al Prat, el 1917 s'instal·la La Papelera Española, que és la pionera. És una indústria de procedència basca que es construeix per iniciativa de Nicolás Maria Urgoiti, el propietari. Aprofita els beneficis econòmics obtinguts pel comerç durant la I Guerra Mundial per fer ampliacions. L'abril de 1921 es fan

les primeres proves de fabricació. Inicialment es treballava amb una màquina per a la fabricació de paper i una altra per al cartró. Entre el 1929 i 1930 s'instal·len dues màquines més, una de cada. La major part dels treballadors venen de fóra, d'altres llocs de Catalunya, del País Valencià, de Navarra i del País Basc. Els treballadors bascos són personal qualificat: tècnics i directius, sobretot. En aquests moments inicials hi ha molt pocs treballadors del Prat.

La següent indústria en arribar és la Compañía Española de Industrias Químicas, que funcionarà entre 1919 i 1924. El primer any després de la instal·lació construeix les instal·lacions. És una indústria que es dedica a la producció de midó i des del començament va tenir importants problemes. Per una banda no obté tots els permisos necessaris per començar a produir, cosa que provoca conflictes amb el municipi. Per una altra banda els veïns es queixen contínuament per les males olors que provoquen els gasos i els líquids residuals d'aquesta indústria, que a més van a parar a les sèquies i contaminen l'aigua. L'any 1924, quan es va tancar, ocupava 78 treballadors.

Els seus terrenys van ser adquirits per La Seda de Barcelona, que s'instal·là al Prat l'any 1926. L'empresa es va constituir el 1925 amb capital holandès i espanyol. Al principi disposava de 300 treballadors, d'entre ells una cinquantena de dones de procedència holandesa, igual que els tècnics. L'empresa s'especialitza en el raió artificial i la primera producció que s'obté és de febrer de 1928. L'any 1930 comença a treballar amb plena capacitat i el 1934 ha d'ampliar les seves instal·lacions. El primer balanç positiu econòmic que tindrà la nova indústria es produeix al 1930 i aquest signe positiu es mantindrà sempre fins a la darrera crisi.

La conseqüència més important de l'arribada de la indústria és, en general, la transformació de la fesomia del Prat. Aquesta és una transformació tant a nivell exterior com a nivell interior.

Per una banda, el fet més important que ve lligat a la indústria és l'arribada massiva de gent per a treballar a les fàbriques, que es concentrarà sobretot entre els anys 1960 i 1975. L'any 1950 El Prat tenia poc més de 10000 habitants, el 1960 són 14000, el 1970 més de 36500 i el 1975, 51000. En un període de quinze anys la població s'ha multiplicat varies vegades. Al marge de l'arribada de població forana, amb els desequilibris socials que aquests fets provoquen, cal destacar també el pas de mà d'obra agrícola a la indústria, que és un dels motius que contribueix a l'abandonament dels camps.

Per una altra banda, jornalers i petits propietaris es converteixen en treballadors mixtes, és a dir, mantenen el treball al camp, complementant els guanys que obtenen amb el salari fix de la indústria. Aquest serà justament el gran atractiu per a la gent del camp, acostumada a tenir jornals poc segurs.

A aquest grup industrial s'ha d'afegir la gent que havia vingut al Prat per treballar al camp i que acaba instal·lant-se definitivament per a treballar a la indústria.

Com a resultat últim d'aquest procés, el Prat s'ha de transformar físicament per encabir aquesta població que ha arribat nova i ha de començar a créixer urbanísticament.

Queden molts temes per tractar, que seran objecte d'una altra sessió si tots en tenim ganes.

Notes a peu de pàgina:

¹ : **El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora**, Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

² : Arxiu Municipal del Prat. Secció Sanitat.

BIBLIOGRAFIA

BESORA, C ; CODINA, J; FABRÓ, I ; GOMEZ, M. i RODÉS, A.: "Aproximació a les guerrilles del segle XIX al Prat de Llobregat" a Guerrilles al Baix Llobregat. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

CODINA VILÀ, J.: Història d'una plaça (la plaça d' El Prat). El Prat: Ed. Amics del Prat, 1989. (reedició en català).

CODINA VILÀ, J.: La gent del fang (El Prat, 965- 1965), Granollers: Ed. Montblanc. 1966, 241 p.

CODINA VILÀ, J.: Com neix un poble. El Prat, 1718- 1807. El Prat setmanari Prat. 1969, 110 p.

CODINA VILÀ, J.: El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX. Barcelona: ed. Ariel. 1971, 478 p.

CODINA VILÀ, J.: Història del carrer de Ferran Puig. El Prat: ed. AVIC del carrer Ferran Puig, 1981, 110p.

COMPANY PUGÈS, A.: El cant coral al Prat 1873- 1985. El Prat: Rubrica ed., 1986, 317 p. "Assaig històric dels locals i les agrupacions teatrals d' El Prat de Llobregat (1853-1963) a XXV Assemblea intercomarcal d'Estudiosos. El Prat 25-26 octubre 1980. Barcelona: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics d' El Prat, 1985, p. 563-596.

FABRÓ, I. i GÓMEZ, M.: Els anys després. El Prat des de 1939 a 1950. El Prat: Ajuntament del Prat, 1989, 63 p.

FABRÓ, I; GÓMEZ, M i RODÉS, A.: Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX. El Prat: La Impremta, 1989, 139 p.

FERRET PUJOL, J.: Primer centenari del descobriment de les aigües artesianes del delta del riu Llobregat (1893-1993). El Prat: Comunitat d'usuaris d'aigües del delta del riu Llobregat, 1993.

GÓMEZ INGLADA, M.: La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat. El Prat: Ajuntament del Prat, 1990, 79 p.

PALMA DE MALLORCA, ANDRÉS DE.: Prat de Llobregat (ensayo històric). El Prat, 1958, 444 p.

TARDÀ, J.: Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX. Sant Feliu i Abadia de Montserrat, 1991.